

NACIONALNA I MEĐUNARODNA SIGURNOST*

4.5. Civilna obrana

Ideja da je dužnost svake humane i zakonite vlade da zaštiti svoje građanstvo najbolje je formulirana u djelima Thomasa Hobbesa. U svom djelu *De Cive*, Hobbes navodi da su "sada sve dužnosti vladara obuhvaćene ovom jednom rečenicom: "sigurnost ljudi je vrhovni zakon". Za Hobbesa, dužnost vlade da zaštiti građanstvo je obaveza u okviru prirodnog zakona: "Onaj tko ima vlast i koristi svoju moć za druge ciljeve a ne za sigurnost naroda postupa protiv mira, odnosno protiv zakona prirode". Hobbesova ideja da je vlada obvezna omogućiti sigurnost svojim građanima ima brojne implikacije za civilnu obranu. Na najopćenitijoj razini, ona sugerira to da primarna odgovornost za zaštitu civila od neprijateljskog napada i dugih vrsta ugrožavanja više pripada vladi nego pojedincu. Civilna obrana, kao pokušaj vlade da stalno osigurava "obranu naroda", još uvijek se smatra i ciljem i odgovornošću svake države. Iako se ne može reći da se svaka država na svijetu aktivno i sustavno bavi civilnom obranom, poznato je da se nijedna nije službeno odrekla civilne obrane kao sastavnog dijela politike uopće a posebno obrambene politike.

Postavlja se pitanje što je to civilna obrana? Iako se ovaj pojam upotrebljava već pedeset godina, još uvijek ga nije moguće jednoznačno odrediti.¹ Radi se o tome što sve zemlje pod njim ne podrazumijevaju iste stvari. Ipak, opisno civilna obrana se može definirati kao nacionalni zadatak države kojim se osiguravaju sve funkcije vlade u razdobljima kriza ili ratova koje nisu isključivo vanjsko-političkog ili vojnog karaktera. Zbog toga se civilna obrana u novije vrijeme razumijeva i kao upravljanje u krizama. Ona u osnovi obuhvaća nekoliko osnovnih zadataka:

1) Postići sigurnost tijela javne vlasti i upravnog aparata. Riječ je o tome da se, u svim uvjetima, osigura stalnost djelovanja vlasti, prije svega u javnim prioritetnim službama (promet, briga o zdravlju, pružanje pomoći stanovništvu...);

2) Postići opću sigurnost teritorije. Taj zadatak podrazumijeva i održavanje javnog reda. On obuhvaća otkrivanje i stručnu procjenu vanjskih i unutarnjih opasnosti za nacionalnu teritoriju, kao i prevenciju i represiju, kada su u pitanju subverzivne akcije (borba protiv terorizma ...);

3) Zaštititi civilna sredstva za održavanje neophodnih djelatnosti. Nužno je zaštititi ne samo upravna tijela, već i različite objekte (razne službe, poljoprivredne i industrijske

* Tatalović, S., *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006.

¹ Pojam "civilna obrana", spominje se prvi put 1940. godine u Velikoj Britaniji, a pod njim se razumijeva kompleksna zaštita stanovništva i otklanjanje posljedica bombardiranja.

objekte), bez kojih se ne mogu zamisliti ratni napori ili život stanovništva u različitim krizama (proizvodnja energije, javni transport ...).

4) Poduzimati preventivne mjere i mjere pomoći radi spašavanja stanovništva. Da bi se izvršila ova zadaća, u svim slučajevima agresije i drugih vrsta ugrožavanja, treba stalno imati na raspolaganju sredstva za uzbunjivanje, obavješćivanje, pružanje medicinske i druge pomoći, kao i za eventualno zbrinjavanje. Izvršenje ovih zadaća, u mnogim zemljama, nije u isključivoj nadležnosti države. U njihovom obavljanju dužne su sudjelovati javne službe (na primjer vatrogasci bolnice...) i pojedinci;

Nuklearni ili klasični rat su uvjeti koje teoretičari civilne obrane najčešće razmatraju. Međutim, mnoge vlade koje su organizirale civilnu obranu sve više su zainteresirane da je koriste u borbi protiv prirodnih katastrofa ili tehnoloških nesreća, koji su u suvremenom društvu sve češće. U okviru međunarodnog prava civilna obrana se definira kao nužno provođenje nekoliko "humanitarnih" zadaća čiji je cilj "zaštititi civilno stanovništvo", omogućiti da se ono "oporavi od neposrednog djelovanja rata, neprijateljstva ili katastrofa" i osigurati mu "nužne uvjete za opstanak".

Na najopćenitijoj razini, svi programi civilne obrane znače obranu civila i njihove imovine nasuprot obrani oružanih snaga i vojnih objekata. U praksi, međutim, civilna obrana se interpretira na različite načine u raznim državama. U nekim državama se civilna obrana ili zanemaruje ili potpuno usmjerava prema preveniranju i lokaliziranju prirodnih katastrofa; drugu krajnost čini civilna obrana koja uključuje mjere čiji je cilj zaštititi stanovništvo, vladu i gospodarstvo u slučaju nuklearnog napada velikih razmjera. U nekim državama civilna obrana se ne smatra samo humanitarnom zaštitom civila (kao što je navedeno u Ženevskom protokolu I. iz 1977. godine), već i bitnim dijelom odvratanja potencijalnog neprijatelja od napada. Jasno je da u slučajevima gdje civilna obrana uključuje zaštitu industrijskih objekata i sjedišta vlade ili gdje se promatra kao sastavni dio odvratanja ona ima mnogo širu definiciju u praksi nego što je definicija postavljena u Ženevskom protokolu I. od 1977. godine.

Cjelovita definicija civilne obrane mora uzeti u obzir činjenicu da, pored onih zadaća navedenih u Protokolu, program civilne obrane koji naglašava spremnost za slučaj nuklearnog napada može uključivati neke zadaće specifične za nuklearni rat, kao što su, na primjer: izgradnja skloništa za zaštitu stanovništva od radioaktivnih padavina, skloništa za zaštitu važnih industrijskih radnika i vladinih službenika od udarnog vala nuklearne eksplozije i njihovo sklanjanje; preseljenje gradskog stanovništva iz važnih industrijskih središta, dekoncentracija industrijskih objekata; priprema pričuva hrane, goriva, sanitetskih sredstava, radioloških instrumenata i slično.

Iako niti jedna država ne može s pravom tvrditi da je potpuno razvila politiku civilne obrane u svim navedenim sadržajima, prisutna je tendencija njezinog širenja. Kao što se povećao opseg potencijalnog ugrožavanja stanovništva, tako se proširila i definicija pojma civilna obrana.

Pored pojma civilna obrana, za navedeni sadržaj, neke zemlje koriste ili su koristile pojmove "civilna zaštita", "obrana domovine" "domovinska obrana". Pojam "civilna zaštita" koristi se najčešće, zbog toga što ima manje vojni prizvuk. Može se slobodnije koristiti u javnosti, jer nema pratećih asocijacija koje prate uporabu riječi "obrana". Iz zajedničkih strateških polazišta uočljivo je da se u sustavu civilne obrane povezuju dijelovi koji imaju obrambenu i zaštitnu dimenziju koji su međusobno funkcionalno vezani i uvjetovani. Zbog toga je civilna zaštita okosnica svakog do sada izgrađenog sustava civilne obrane.² "Obrana domovine" ili "domovinska obrana", nasuprot tome označava naročito emotivan oblik civilne obrane. To je britanski pojam koji sugerira da se civilna obrana, u suštini, odnosi na obranu doma od neprijatelja i drugih vrsta ugrožavanja.³

Uspjeh u provođenju programa civilne obrane, u svakoj zemlji, poprima dva oblika: tehnički i politički. Tehnički uspjeh čini učinkovito provođenje potrebnih mjera u fizičkom pogledu kako bi civilna obrana dobro funkcionirala i pomogla da se smanje posljedice katastrofe ili rata. Politički uspjeh se odnosi na sposobnost planiranja civilne obrane, te da se ona potpomogne, financira i provede. Zbog odgovornosti države prema stvaranju uvjeta za sigurnost svojih građana i uspješnog provođenja civilne obrane, države u okviru opće strategije obrane ili nacionalne sigurnosti definiraju dio koji se odnosi na civilnu obranu ili upravljanje u krizama. U njezinom definiranju neophodno je početi od nekoliko osnovnih čimbenika:

1) Iskustva drugih demokratskih zemalja, prvenstveno onih koje su postigle zavidne rezultate u ovom području;

2) Financijskih izvora, posebno ako država nema mogućnosti financirati opsežan program civilne obrane a da ne izvrši značajno pomicanje prioriteta. Čak i najveći programi civilne obrane u svijetu dobivaju samo mali dio proračuna za obranu, što je rezultat protivljenja mnogih vlada da razviju i povećaju kapacitete civilne obrane;

² Skupina autora, Suvremeni sustavi civilne obrane, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1992., str. 32.

³ Na ovim tradicijama, u novije se vrijeme u Sjedinjenim Američkim Državama pojavio i pojam "domovinska sigurnost".

3) Geopolitičkog položaja. Geografski položaj neke države u odnosu na druge politički i vojno jake države utječe na njena zapažanja potrebe za civilnom obranom. Uočavanje opasnosti koja prijete od potencijalnih neprijatelja važno je za razvoj civilne obrane;

4) Ranijih iskustava u prirodnim i tehničkim katastrofama. Većina programa civilne obrane koji se odnose na nuklearni i klasični rat odnose se i na zaštitu od posljedica prirodnih i tehničkih katastrofa. Vjerojatnije je da će takve države koje su tokom duge povijesti bile izložene takvim katastrofama prije uočiti potrebu za učinkovitom civilnom obranom;

4. Ranijih iskustava iz vođenih ratova. Povijesno iskustvo neke države za vrijeme rata navikava je na budnost. Vjerojatnije je da će se države koje imaju dugu tradiciju obrane i česte ratove na svom teritoriju ili bližem okruženju, pokloniti značajnu pozornost civilnoj obrani pripremljenoj i za ratne uvjete;

5. Unutarnje državne politike. Civilna obrana služi mnogim korisnim unutarnjim ciljevima, čak i ako se navodno koristi samo za zaštitu od vanjskog napada. Ona napreduje i dobro se razvija u uvjetima centralizirane politike i gospodarstva, gdje joj je cilj potvrditi humanitarne namjere onih koji vladaju u odnosu na građane.

Kao argumentacija za donošenje političke odluke o potrebi i načinu organiziranja civilne obrane važna su određena obrazloženja. Ona imaju prvenstveni cilj da u javnosti stvore uvjerenje o potrebi postojanja civilne obrane, odnosno priprema za upravljanje u krizama. U osnovi se može govoriti o četiri obrazloženja: Humanitarno osiguranje; odvracanje; kontroliranje krize i opstanak države i društva.

U nekim državama se civilna obrana organizira zbog prirodnih katastrofa ili tehnoloških nesreće, dok se u nekima to čini zbog klasičnog rata, a u drugima zbog posljedica nuklearnog napada. Međutim, bez obzira kakvo osiguranje da se želi, jasni aspekt obrazloženja u vidu humanitarnog osiguranja je njegovo isključivo usmjeravanje na razdoblje nakon katastrofe. Drugim riječima, metafora osiguranja podrazumijeva osiguranje od posljedica rata - a ne od njegovog izbijanja. Možda zbog nepodesnosti pojma "osiguranja", neke anglo-američke publikacije o civilnoj obrani koriste dvije druge analogije - "čamac za spašavanje" i "sigurnosni pojas" - da bi opisale humanitarni cilj civilne obrane. Obrazloženje u vidu "humanitarnog osiguranja", uz njegove analogije sa "sigurnosnim pojasom" i "čamcem za spašavanje", najbolje je promatrati kao pokušaj da se civilna obrana sagleda kao čisto humanitarna, potpuno odvojena od strateškog planiranja kao čisto vojnog sadržaja.

U slučaju odvracanja kao obrazloženja, cilj civilne obrane nije ublažavanje posljedica napada već odvracanje samog napada. Bit ovog obrazloženja je da će samo prisustvo širokog programa civilne obrane pomoći da se potencijalni neprijatelj uvjeri kako nije pametno

napasti. Političari mnogih zemalja vjeruju da civilna obrana doprinosi odvratanju. To odvratanje ima dva oblika. Prvi je "čisti" oblik zasnovan na prijetnji da će biti izvršen protivnapad koji će biti neprihvatljiv za napadača. Drugi oblik odvratanja je "odvratanje lišavanjem". Ono podrazumijeva prijetnju da će branitelj uporabiti svoj program civilne obrane kako bi napadača lišio određenih ciljeva napada.

Obrazloženje u vidu kontroliranja krize podrazumijeva provođenje takvih mjera koje će utjecati na posljedice krize. To obrazloženje priznaje da je odvratanje neprekidno i navodi na to da civilna obrana može utjecati na međunarodnu krizu i da se može boriti protiv ucjenjivanja nuklearnim ili klasičnim ratom. Civilna obrana za kontroliranje krize ima cilj da neprijatelju stavi do znanja svoju odlučnost putem dramatične akcije kao što je evakuacija stanovništva velikih razmjera ili "vertikalna evakuacija" u skloništa. Svrha takvog poteza je uvjeriti potencijalnog agresora da bi napad bio ili uzaludan ili bi za sobom povukao protunapad, čime se čuvaju odvratanje i mir, ili, ako je rat već počeo, spriječava njegova eskalacija. Pored ova dva oblika kontroliranja međunarodne krize, civilna obrana ima i srodnu funkciju - kontroliranje krize u vlastitoj zemlji. Kontroliranje domaće krize uključuje pokušaje vlade da umanjí krizu ograničavanjem aktivnosti građana.

Četvrto veliko obrazloženje u funkciji razvoja civilne obrane za slučaj napada je opstanak države i društva. Takva orijentacija proširuje definiciju civilne obrane. Tražiti od civilne obrane da osigura opstanak države u ratu iziskuje više angažiranje, nego što je bilo kojim postojećim programom civilne obrane predviđeno. Opstanak države kao obrazloženje podrazumijeva da pripreme civilne obrane za zaštitu vlade i ekonomske infrastrukture mogu imati snagu odvratanja.

Postoji prilična sumnja u to da li civilna obrana može ispuniti bilo koje od četiri obrazloženja koja se za nju najčešće navode u analizi pojedinačnih zemalja. Postoje granice za to koliko humanitarnog osiguranja može osigurati civilna obrana, granice do kojih ona može doprinjeti u odvratanju, granice za njenu uporabljivost u kontroliranju krize i granice za njenu ulogu u povećavanju izgleda za opstanak države i društva.⁴

Postoje mišljenja da civilna obrana treba ispuniti, barem djelomično, svako od četiri obrazloženja. Pa ipak, težeći istovremeno za svim obrazloženjima, planeri civilne obrane često gube iz vida nepodudarnost između humanitarnog osiguranja kao obrazloženja i ostala tri obrazloženja. Javno opažanje te nepodudarnosti može od civilne obrane stvoriti politički sporno pitanje. Mnogi koji podržavaju civilnu obranu kao razuman humanitaran gest postaju

⁴ O tome vidi u: Vejl, L.Dž., Civilna obrana – SAD, Svicarska, Velika Britanija, VINC, Beograd, 1991.

sumnjičavi ako se za civilnu obranu kaže da utječe na vjerovatnost izbijanja rata ili da se koristi za osiguravanje zaštite za unaprijed izabrane osobe i objekte koji se smatraju bitnim za opstanak države. Zbog toga, najčešći sukob, u praksi, je između civilne obrane kao sredstva za zaštitu stanovništva i civilne obrane kao sredstva za vojne strategije.

Politički uspjeh provođenja programa civilne obrane zavisi, prvenstveno, od izbora javnog obrazloženja i od uvjerljivosti tog obrazloženja kao izraza vladinog razmišljanja. Mnoge vlade javno naglašavaju humanitarno osiguranje kao obrazloženje, a ipak podržavaju i tri druga "strateška" obrazloženja. Da li stanovništvo vjeruje ili ne u humanitarno osiguranje kao obrazloženje, zavisi od toga da li država ima ili nema nuklearno oružje, saveznike sa nuklearnim oružjem i/ili neprijatelje sa nuklearnim oružjem, i, od stupnja do kojega državno vodstvo reagira na javno mnijenje. Kada god je civilna obrana povezana sa nuklearnim oružjem (a posebice ako ima protivnika sa nuklearnim naoružanjem), civilna obrana je neodvojiva od širih aspekata vojne strategije. Čak i u zemljama gdje je odgovornost za civilnu obranu formalno u nadležnosti nekog „civilnog“ ministarstva, doprinos ministarstva obrane civilnoj obrani je značajan.

Prenaglašeno zauzimanje za civilnu obranu, lako se može poistovjetiti s militarizmom. U totalitarnoj državi, gdje se teško može izraziti suprotstavljanje obrambenoj politici a vanjska politika se formira bez obzira na mišljenje birača, vlada može opravdati svoju civilnu obranu bez straha od političkih posljedica. U demokratskoj državi obrazloženje u vidu opstanka države, koje podrazumijeva zaštitu samo elite, automatski je odbojno. U demokratskom društvu, javno mnijenje u velikoj mjeri utječe na politička ograničenja. Iako još nijedna zemlja nije odlučila o odbacivanju civilne obrane kao djela vladine obrambene politike, zamjerke programima civilne obrane postoje i poprimaju mnoge oblike, posebno nakon završetka hladnog rata i prestanka globalne nuklearne prijetnje. Nove prijetnje na početku 21. stoljeća dovele su do redefiniranja civilne obrane i njene transformacije u sposobnost suvremenih država da učinkovito upravljaju mogućim krizama.⁵ U tim nastojanjima posebnu važnost ima sve bolja sigurnosna suradnja država, koja ne omogućava samo učinkovitije djelovanje u krizama, nego smanjuje i mogućnost pojave tradicionalnih vojnih ugroza.

Postoji više kategorija argumenata protiv civilne obrane ako ona nema preovlađujuće humanitarni karakter i ako je previše usmjerena na zaštitu od nuklearnog ili klasičnog napada. Prvu kategoriju čine argumenata da "nema potrebe za civilnom obranom" ili zato što do rata

⁵ O upravljanju krizama više vidi u: Malešić, M., Upravljanje u krizi, Međunarodne studije, vol. 3, broj 1/2003., str. 51-70.

neće doći jer se nuklearno oružje neće koristiti, ili zato što umjesto nje treba koristiti "aktivnu" obranu. Druga skupina argumenata naglašava "nemogućnost obrane". Ti argumenti odnose se na uzaludnost zaštite u skloništima i nepraktičnost preseljenja, kao i na dugotrajnije posljedice nuklearnog rata, uključujući trošenje medicinskih zaliha i globalno uništenje planetarnog ekološkog sustava. Treća kategorija argumenata naglašava zamjerke civilnoj obrani, koja "djeluje na društvo", i upozorava na mogućnost neželjene centralizacije i neprijatne militarizacije, ako se zaštita države stavlja u prvi plan.

Ostvarivanje civilne obrane podrazumijeva postojanje odgovarajućeg sustava civilne obrane, koji se organizira na temelju strategije obrane ili nacionalne sigurnosti. Ovaj sustav organizira se u okviru države a dijelom je integriran s vojnom organizacijom i drugim državnim organizacijama, koje se uklopljene u sustav nacionalne sigurnosti. Sustav civilne obrane u velikom broju zemalja obuhvaća i ne državne organizacije, prvenstveno humanitarnog značaja. Pojavom globalnog terorizma, sustav civilne obrane sve više je usmjeren prema ovoj vrsti opasnosti, kako u preventivnom djelovanju, tako i u pripremama za otklanjanje posljedica mogućih terorističkih napada. Zaokupljenost sustava civilne obrane nuklearnom opasnošću u vrijeme Hladnog rata, danas je zamijenjena terorističkom opasnošću.

Gospodarska obrana

Stvaranje moćnih oružanih snaga i dugogodišnje vođenje pojedinih ratova u ovom i prošlom stoljeću, utjecali su da oružane snage ne budu više same sebi dovoljne. To se posebno odnosilo na proizvodnju naoružanja i vojne opreme, ali i na stvaranje drugih logističkih pretpostavki za vođenje rata (prehrana, smještaj, izgradnja komunikacija, remont opreme i drugo za potrebe oružanih snaga). Zbog toga se oružane snage sve više oslanjaju i ovise od civilnog dijela društva, posebno onog u području gospodarstva. Tako, na primjer, u svakom novom ratu, da bi jedan vojnik mogao uspješno ratovati, za njega je morao raditi sve veći broj civila. Kako bi zadovoljio sve veće potrebe oružnih snaga za određenim vrstama proizvoda i usluga, civilni dio društva se počeo sve više obrambeno organizirati i formirati gospodarsku obranu kao jednu od triju komponenti obrambenog sustava.⁶ Značaj gospodarske obrane sve je više rastao, a u nekim ratovima, posebno u Prvom i Drugom svjetskom ratu, imao i presudnu ulogu. Uključivanje SAD-a, kao gospodarski jake zemlje, u Prvi i Drugi svjetski rat na strani saveznika, imalo je odlučujući utjecaj na njihov konačni ishod.

⁶ Većina obrambenih teoretičara obrambeni sustav dijeli na tri komponente: vojnu, civilnu i gospodarsku obranu. Postoje teoretičari koji još razlikuju i psihološku obranu kao zasebnu komponentu.

Prema strategijama obrane, većine zemalja u svijetu razvija gospodarsku obranu, koja predstavlja komponentu obrane ravnu vojnoj i civilnoj obrani. Ona se može definirati kao sveukupnost mjera kojima se ekonomski i gospodarski potencijal zemlje stavlja u službu opće obrambene politike, kako bi u slučaju prijetnje teritorijalnom integritetu države, odnosno opstanku nacije, bila osigurana materijalna potpora oružanim snagama, te opstanak stanovništva⁷. Država i njena tijela ne utvrđuju precizne obveze i način postupanja svake organizacije u ratnim uvjetima. Ona ne utvrđuje vrstu proizvodnje svake organizacije ili poduzeća u ratu, ali država utvrđuje sve ono što je s motrišta države i funkcioniranja sustava obrane kao cjeline važno u području proizvodnje u miru i ratnim uvjetima. U skladu s tim državna tijela utvrđuju nomenklature i količine proizvoda i usluga značajnih za obranu i bilanciraju iskazane mogućnosti poduzeća za njihovo zadovoljavanje. Usklađivanjem iskazanih mogućnosti i potreba dolazi se do konkretnih obveza poduzeća, koja se s obzirom na značaj proizvoda i usluga koje mogu zadovoljavati, obično se dijele na ona strateški značajna za obranu; te ona koja nemaju značaj za obranu.

U sustav gospodarske obrane ulaze sva poduzeća koja imaju obvezu proizvodnje i pružanja usluga u ratu, a to uključuje njihove mirnodopske pripreme i obveze koje imaju u miru da bi se osposobljavali i pripremali za ratne uvjete. U gospodarsku obranu ponajprije ulazi vojna industrija, ali i svi sustavi za opsluživanje određenih gospodarskih funkcija u ratu i to: sustav snabdijevanja; sustav robnih pričuva; sustav veza, sustav transporta i drugi.

Pripremanje i ostvarivanje gospodarske obrane najčešće se povjerava ministarstvu gospodarstva, koje ostvaruje koordinaciju u ovoj oblasti između svih nadležni ministarstava. Međutim, mogu se osnivati i posebne komisije za gospodarsku obranu. S obzirom da je gospodarska obrana izravno povezana sa civilnom i vojnom obranom, tijelo nadležan za njezino ostvarivanje, čvrsto je povezano s ministarstvom unutarnjih poslova zbog dogovaranja zaštite gospodarskih objekata (posebno u industriji naoružanja) i s ministarstvom obrane radi zadovoljavanja osnovnih potreba oružanih snaga.

Gospodarska obrana podrazumjeva i mogućnost funkcioniranja gospodarstva u ratnim uvjetima, za što je neophodno nekoliko pretpostavki: utvrditi ratnu organizaciju gospodarstva, provoditi kontinuirane pripreme i predvidjeti provođenje (planiranje) mobilizacije kroz koju se osigurava potrebna radna snaga. Suvremeni oblici agresije i rata, zbog brzine i neočekivanosti njihovog početka, ne dozvoljavaju više da se računa s određenim rokovima za prelazak gospodarstva na ratni kolosjek (da se oslanja na klasičnu mobilizaciju koja troši

⁷ Prema: Skupina autora, L'organisation de la Defense, Armees d'aujourd'hui, broj 9/1988., str. 37.

dosta vremena), već gospodarstvo (ili njegov najnužniji dio) treba biti neprekidno spreman i organiziran, da može odmah učinkovito djelovati na početku rata, bez provođenja mobilizacije. Ovakav zahtjev koji podrazumjeva često uplitanje države u tržišno i otvoreno gospodarstvo (prinudna raspodjela sirovina i repromaterijala, monopoli i dogovaranja s državom, stvaranje znatnih zaliha...), izaziva vrlo ozbiljne probleme. Oni se očituju kroz zahtjeve, kako uskladiti smanjenje energetske, tehnološke i druge ovisnosti i ranjivosti gospodarstva s načelom i praksom slobodne razmjene? I kako pomiriti tržišne zakone s nastojanjem da se stvori organizacija gospodarstva pogodna za krizno doba i rat? Mogući odgovori na ova pitanja sve više se pronalaze u organiziranju zajedničke obrane više zemalja. Najbolji primjeri takvog organiziranja gospodarske obrane su NATO i Europska unija. Pod njihovim okriljem države razvijaju brojne zajedničke projekte za potrebe obrane i oružanih snaga.